

Χρήστος Οικονόμου | η λογοτεχνία του ανοιχτού τραύματος

Δεν είναι εύκολο να γράψεις εισαγωγή για τη συνέντευξη ενός συγγραφέα σαν τον Χρήστο Οικονόμου. Διαβάζοντας το «Κάτι θα γίνει, θα δεις» (κρατικό βραβείο διηγήματος 2011) μας πήρε απ' το χέρι και μας αποκάλυψε έναν κόσμο ολόκληρο, τις γειτονιές και τους ανθρώπους του Πειραιά, της Νίκαιας και του Κορυδαλλού. Χωρίς να χαϊδεύει, χωρίς να κουνάει το δάχτυλο, χωρίς να εξωραΐζει ή να κλαίγεται, ο Οικονόμου μας πέταξε στο κέντρο ενός σύμπαντος που υπήρχε και υπάρχει κι ας μη μιλάει κανείς γι' αυτό. Και διαβάζοντας,

νιώσαμε ξανά και ξανά ότι τίποτα το ανθρώπινο δεν μας είναι ξένο και από τότε προσωπικά, όποτε περνάω από τις γειτονιές αυτές, δεν γίνεται να μη σκεφτώ από ποιό στενό θα πεταχτεί ο ήρωας του ενός ή του άλλου διηγήματος. Τώρα, κυκλοφορεί το επόμενο βιβλίο του, «Το καλό θα 'ρθει από τη θάλασσα», μια συλλογή διηγημάτων για τους μικρούς και μεγάλους εμφύλιους που συμβαίνουν σε ένα νησί μεταξύ ντόπιων και Αθηναίων, μεταξύ αρουραίων και ξενοπατών, όπως τους λέει χαρακτηριστικά. Την ώρα που βομβαρδιζόμαστε από ιστορίες επαρχιακής φυγής γεμάτες καινοτομία, απλότητα και ευτυχία, ο Οικονόμου μας παραδίδει μια επαρχία γεμάτη μπράβους, μικροσυμφέροντα, απληστία, συγκρούσεις, τοπικούς άρχοντες και ανθρώπους αποφασισμένους να ξεκινήσουν πάλι, να κάνουν κάτι, να δουν το καλό που έρχεται από τη θάλασσα. Αλλά ο Οικονόμου είχε την ιδέα πολύ πριν τη σημερινή συγκυρία και όσα λέω για το νησί του, είναι μόνο η

δική μου ερμηνεία. Γνωρίζοντας τον Χρήστο Οικονόμου, κατάλαβα ότι η ερμηνεία μου είναι μόνο μία ερμηνεία και ότι γενικά, όπως ακριβώς τα διηγήματά του, έτσι και ο ίδιος, δεν τα πάει καλά με τα έτοιμα κοστούμια και τα προκάτ κουτάκια.

Δεν ακολουθούν ερωτήσεις και απαντήσεις, αλλά και πάλι ακριβώς όπως στα διηγήματά του, μόνο ο λόγος του Χρήστου Οικονόμου, που μοιάζει σχεδόν να ρέει μέσα σε μια μόνο ανάσα.

*

Η βασική ιδέα για το βιβλίο είχε γεννηθεί πολύ πριν κάνω το «Κάτι θα γίνει, θα δεις». Είχα φανταστεί μια **ομάδα ανθρώπων και το πώς ζει σε ένα περιβάλλον που κρύβει μια βαθιά αντίφαση**. Δηλαδή είναι ένα νησί, όπου υποτίθεται ότι **οι ορίζοντες είναι ανοιχτοί**. Την ίδια στιγμή όμως οι άνθρωποι, λόγω των συνθηκών που τους έχουν οδηγήσει στο να ζήσουν στο νησί αυτό, έχουν **το αίσθημα του εγκλωβισμού**. Αυτή ήταν η αρχική ιδέα, το ποια είναι η δυναμική που παράγεται μέσα απ' αυτή την αντίφαση. Για κάποιο λόγο αισθάνθηκα ότι έπρεπε πρώτα να τελειώσω με τις ιστορίες του «Κάτι θα γίνει, θα δεις» και έπειτα να προχωρήσω σε αυτό το βιβλίο, γιατί από την πρώτη στιγμή είχα σκεφτεί ότι θα ήταν ιστορίες εκτενείς που ξεφεύγουν από τη φόρμα του διηγήματος, έτσι όπως τουλάχιστον το ξέρουμε στην Ελλάδα. Γράφω ούτως ή άλλως πολύ αργά.

Στο καινούριο βιβλίο έσπασα και το προσωπικό μου ρεκόρ. Έκανα τέσσερα χρόνια να γράψω τέσσερα διηγήματα. Έχω σκεφτεί ότι θα είναι δώδεκα τα διηγήματα, οπότε θα χρειαζόμουν γύρω στα δώδεκα χρόνια τουλάχιστον. Γι' αυτό αποφάσισα τελικά να γίνει μια τριλογία και θα δούμε βέβαια αν θα καταφέρω να την τελειώσω.

Δεν έχω ποτέ ημερομηνία για το επόμενο. Δεν ξέρω καν αν θα το γράψω, αν θα βρεθεί κανένας άνθρωπος να το εκδώσει, αν θα βρεθεί κανείς να το διαβάσει.

Το βασικό είναι ότι πρέπει να πιστέψω σε αυτά που γράφω. Αν δεν πιστέψω ότι υπάρχει ένας τύπος, ο οποίος βγαίνει τις νύχτες στην ερημιά του νησιού και φωνάζει το γιο του, αν δεν τον δω, αν δεν τον ακούσω, αν δεν τον μυρίσω αυτόν τον άνθρωπο, αν δεν πειστώ ότι είναι τόσο ζωντανός όσο είμαι εγώ, ότι έχει τρίχες στα χέρια του, ότι τα χαρακτηριστικά του προσώπου του είναι κάπως. Δηλαδή αυτό το πράγμα πρέπει να το ζήσω, να το νιώσω μέσα μου κι αυτό είναι που παίρνει τον περισσότερο χρόνο, όχι τόσο αυτή καθαυτή η διαδικασία της γραφής. Πρέπει όμως να πιστέψω στην ιστορία που θα αφηγηθώ, γιατί αν δεν την πιστέψω εγώ, δεν πρόκειται να την πιστέψει κανείς άλλος. Πρέπει να συνδεθώ με αυτούς τους ανθρώπους, πρέπει να τους ζήσω, να τους νιώσω μέσα μου και αυτό είναι που μου παίρνει πάρα πάρα πολύ χρόνο. Γιατί δεν θέλω, δεν ξέρω αν τα καταφέρνω, να δημιουργώ καρικατούρες, δεν θέλω να δημιουργώ χαρακτήρες που είναι φερέφωνα δικά μου, δηλαδή να δημιουργώ χάρτινους ήρωες, οι οποίοι απλά θα λένε και θα κάνουν αυτά που θα έλεγα και θα έκανα εγώ στη θέση τους.

Το σημαντικό είναι να μπορέσεις να συνδεθείς και το ακόμη σημαντικότερο, και εκεί είναι η δύναμη της λογοτεχνίας, να μπορέσεις να συνδεθείς με πράγματα, που νομίζεις πριν ξεκινήσεις να διαβάζεις ένα βιβλίο, είτε ότι δεν σε ενδιαφέρουν είτε ότι είναι πολύ ανοίκεια είτε ότι δεν υπάρχει περίπτωση να συνδεθείς με αυτά . Αυτή είναι η σημασία της λογοτεχνίας για μένα. Όταν ξεκινάς να διαβάζεις ένα βιβλίο να είσαι ο Α άνθρωπος και όταν τελειώνεις αυτό το βιβλίο, να είσαι Α συν κάτι. Δεν θα έχεις γίνει διαφορετικός άνθρωπος, η λογοτεχνία καλώς ή κακώς, ούτε τον κόσμο μπορεί να αλλάξει, κατά πάσα πιθανότητα δεν μπορεί να αλλάξει και εμάς, **αλλά μπορεί να μας κάνει περισσότερο ανθρώπους, να μας κάνει πιο ανοιχτούς στην εμπειρία των άλλων ανθρώπων.** Είναι σημαντικό πράγμα να διαβάζεις για να μαθαίνεις, είναι σημαντικό πράγμα γιατί η λογοτεχνία είναι ένα παράθυρο στον κόσμο και όλα αυτά τα πράγματα, το σημαντικότερο όμως για μένα είναι ότι πρώτον η καλή λογοτεχνία σε εμπυχώνει, σε ενθαρρύνει να συνεχίσεις, ακόμη κι αν έχεις πέσει κάτω. Το δεύτερο είναι ότι γίνεται μια προέκταση του εαυτού σου, αυξάνεσαι διαβάζοντας λογοτεχνία

πώς να μην είναι παραληρηματικός ο λόγος όταν προσπαθείς να πεις πράγματα και δε μπορείς και μαζεύονται μέσα σου;

Κάποιοι άνθρωποι διαβάζουν αυτά που γράφω και λένε οι ήρωές σου είναι πάντοτε άνθρωποι ηττημένοι, νικημένοι. Δε νομίζω ότι είναι ακριβώς έτσι. Εμένα δε μ' ενδιαφέρει να κάνω ούτε λογοτεχνία της παραίτησης, ούτε λογοτεχνία της υποταγής. Εγώ θέλω να κάνω, η χιμαιρική μου επιδίωξη είναι να κάνω αυτό που λέω λογοτεχνία της χαίνουσας πληγής, του ανοιχτού τραύματος. Της πληγής που τρέχει αίμα.

Είναι για μένα μία ένδειξη του απρόσεκτου διαβάσματος. Περνάς απ' το δρόμο και βλέπεις έναν άνθρωπο στα γόνατα και λες αυτός είναι τελειωμένος. Φεύγεις. Αν περιμένεις λίγο, αν καθίσεις δύο λεπτά και δεν περάσεις έτσι, μπορεί να τον δεις κάποια στιγμή να βάζει το χέρι του στον τοίχο και να προσπαθεί να σηκωθεί. **Το βιαστικό, το φευγαλέο είναι καταδίκη** κι αυτό συμβαίνει και στη λογοτεχνία όταν διαβάζεις απλώς, για να δεις τι συμβαίνει παρακάτω και δεν προσπαθείς να μπεις στην ουσία του κειμένου, στο από κάτω επίπεδο. Γιατί αυτό είναι η λογοτεχνία, να προσπαθείς να μπαίνεις κάτω από την επιφάνεια της αφήγησης και να μην προχωράς σε βιαστικά συμπεράσματα. Είναι κάτω αυτός, άρα είναι ηττημένος, είναι τελειωμένος. **Δες, περίμενε, μπορεί να προσπαθεί να σηκωθεί.**

Είναι άνθρωποι, έτσι όπως τους αισθάνομαι εγώ, που ζουν το μεταθανάτιο σοκ. Έχουν καταλάβει ότι ζουν μετά το θάνατο ενός πράγματος.

Η λογοτεχνία που ενδιαφέρει εμένα, **πρέπει να έχει τουλάχιστον το ένα της πόδι στον κόσμο αυτόν.** Μπορεί όχι ολόκληρο το πέλμα, τρία τέσσερα δάχτυλα, κάτι, κάπως, να στέκεται όμως, να έχει αναφορές σ' αυτό που ονομάζουμε πραγματικό κόσμο. Δεν είμαι πολύ σίγουρος για το τι σημαίνει ρεαλισμός, θα μου πεις ποιος είσαι συ που αμφισβητείς τώρα το ρεαλισμό, εντάξει, καταλαβαίνω ότι είναι αναγκαίο να κάνεις κάποιου είδους κατατάξεις και να πεις ότι αυτό είναι ρεαλιστική αφήγηση, αυτό είναι νατουραλιστική αφήγηση. Δεν είμαι πάντοτε σίγουρος ότι καταλαβαίνω καλά τι σημαίνουν όλα αυτά, αλλά εν πάση περιπτώσει, θεωρώ ότι πρέπει να υπάρχουν κάποιες αναφορές σ' αυτό που ονομάζουμε πραγματικό κόσμο, αλλά προφανώς όμως και δεν μπορείς να περιοριστείς στην πραγματικότητα. **Η λογοτεχνία είναι μια άλλη πραγματικότητα, η οποία όταν είναι καλή**

λογοτεχνία, η πραγματικότητα αυτή – η άλλη – είναι πιο αληθινή από την πραγματικότητα την οποία ζούμε και αυτό είναι τελικά και ένα από τα πράγματα που μας κάνει και διαβάζουμε. Δεν είναι χρονογράφημα η λογοτεχνία, δεν καταγράφεις απλώς τι συμβαίνει γύρω σου. Προσπαθείς να δώσεις κι άλλες διαστάσεις σε αυτό.

Όταν τελειώσω αυτά που γράφω δεν είμαι καλός πατέρας. Δηλαδή τα εγκαταλείπω, δεν μπορώ να πάω πίσω.

Θεωρώ πολύ σημαντικό η λογοτεχνία να έχει ένα σπόρο αμφισβήτησης κι αμφιβολίας. Δεν θέλω να γράφω για να επιβεβαιώνω μόνο πράγματα ή για να καθησυχάζω κάποιον που διαβάζει. Προσπαθώ οι άνθρωποι που θα διαβάσουν αυτά που γράφω, πέντε, δέκα όσοι είναι, να σκεφτούν, ενδεχομένως να αρχίσουν και να αμφισβητούν πράγματα, που στο μυαλό τους τα θεωρούσαν δεδομένα. Θεωρούμε δεδομένο για παράδειγμα ότι ο

τουρισμός είναι πολύ καλό πράγμα, κάνει μόνο καλό, τα γνωστά κλισέ η βαριά βιομηχανία της Ελλάδας κι όλα αυτά τα πράγματα. Για μένα, μέσα πάντοτε από τη μυθοπλασία, πρέπει ακόμη και αυτά τα πράγματα που είναι τόσο παγιωμένα να δεις αν έχουν κι άλλες πλευρές, όχι για χάρη της αμφισβήτησης και μόνο, αλλά γιατί αυτό είναι η λογοτεχνία, αυτό είναι η τέχνη. Μπορεί να σου παρουσιάζει πράγματα και πτυχές που καμιά άλλη δραστηριότητα του ανθρώπινου πνεύματος δεν μπορεί να κάνει με τόσο ζωντανό τρόπο. Με ενδιαφέρει πολύ αυτό και ειδικά στο συγκεκριμένο θέμα, μια απ' τις βαθύτατες αντιφάσεις, που έχουμε σαν λαός και σαν κοινωνία. Απ' τη μία λέμε ότι η Ελλάδα είναι η ομορφότερη χώρα του κόσμου, οι Έλληνες είναι ο εξυπνότερος λαός του κόσμου, όλο το σύμπαν συνωμοτεί εναντίον μας και απ' την άλλη τι κάνεις; Αυτό για το οποίο λες ότι αισθάνεσαι τόσο περήφανός και το αγαπάς, το διαλύεις το καταστρέφεις του τρωσ τις σάρκες. Και μέσα απ' τον τουρισμό. Δηλαδή πας σε νησιά που έχεις την αίσθηση ότι είσαι ξένος, έχει κακοποιηθεί τόσο πολύ το τοπίο και η πρόσβαση στο τοπίο, που αισθάνεσαι ότι σε διώχνουν. Λέει σε κάποιο σημείο του βιβλίου ότι στο νησί υπάρχει κάποιο ηφαίστειο ή κάτι τέτοιο και πουλάνε τη θέα. Αυτό δεν κάνουν; Τι πουλάνε; Και αισθάνεσαι ότι δεν μπορείς να πας εκεί, γιατί είναι τόσο exclusive τα πράγματα που είναι σα να σε πετάνε έξω απ' τον τόπο σου. Δεν είναι μια βαθύτατη αντίφαση αυτή; Ένα απ' τα πράγματα που είχα στο μυαλό μου όταν έγραφα αυτό το βιβλίο είναι οι τόσο βαθιές αντιφάσεις που μας χαρακτηρίζουν σαν κοινωνία.

Έχω πέντε, δέκα βιβλία πάνω στο γραφείο μου πάντοτε και όταν ζορίζομαι θα τ' ανοίξω, θα διαβάσω μια δυο σελίδες κάπου τυχαία και θα τα ξανακλείσω και λίγο συνέρχομαι. Μπορεί να σας παραξενέψουν λίγο οι επιλογές μου. Ένα από τα βιβλία που έχω πάντοτε δίπλα μου στο γραφείο είναι η Αγία Γραφή, η Καινή Διαθήκη. Μετά είναι τα διηγήματα του Παπαδιαμάντη, ο «φύλακας στη σίκαλη» του Σάλιντζερ, ο «ματωμένος μεσημβρινός» του Κόρμακ Μακάρθι. Αυτό βέβαια, η αλήθεια είναι ότι άμα ανοίξεις δυο τρεις σελίδες και το διαβάσεις, μάλλον δεν είναι πολύ εύκολο να συνέλθεις, γιατί είναι ιδιαίτερο βιβλίο. Έχω και μια επιλογή από διηγήματα του Τσέχωφ.

Είναι λίγο αλλοπρόσαλλα, αλλά έχω βιωματική σχέση με αυτά τα βιβλία. Τα βιβλία είναι κάτι ζωντανό, είναι σαν άνθρωποι για μένα. Όταν τα ξεφυλλίζω, είναι σα να βλέπω κάποιον στο δρόμο που έχω καιρό να τον δω και δε θα χρειαστεί να τον ξαναρωτήσω πώς σε λένε τι κάνεις που γεννήθηκες. Θα τον ρωτήσω τι γίνεται, πως είσαι. Το ίδιο συμβαίνει με τα βιβλία. Δε χρειάζεται να τα ξαναδιαβάσω απ' την αρχή, θα ανοίξω δυο τρεις

σελίδες θα βρω αυτό που θέλω και θα με εμπνεύσουνε για να περάσω και την επόμενη μέρα.

Από Έλληνες συγγραφείς θεωρώ ένα απ' τα κορυφαία μυθιστορήματα όχι μόνο σε ελληνικό και ευρωπαϊκό αλλά σε παγκόσμιο επίπεδο «το κιβώτιο» του Άρη Αλεξάνδρου. Σκέφτομαι καμιά φορά και στεναχωριέμαι, γιατί ξέρω πως υπάρχουν άνθρωποι που αγαπάνε την καλή λογοτεχνία και όπως εγώ δε θα έχω ποτέ τη δυνατότητα να διαβάσω έναν πολύ καλό Βιετναμέζο συγγραφέα, υπάρχουν άνθρωποι που δε θα μπορέσουν ποτέ να διαβάσουν «το κιβώτιο» του Αλεξάνδρου. Νομίζω είναι απ' τα ελάχιστα οικουμενικά μυθιστορήματα που έχουν γραφτεί ποτέ από Έλληνα συγγραφέα. Θεωρώ ότι ένα απ' τα σημαντικότερα κείμενα της μεταπολεμικής πεζογραφίας είναι το «ν' ακούω καλά τ' όνομά σου» του Σωτήρη Δημητρίου. Μ' αρέσουν πάρα πολύ τα διηγήματα του Ηλία Παπαδημητρακόπουλου. Είναι ένας από τους μεγαλύτερους διηγηματογράφους που έχουμε.

Και φυσικά παρέλειψα πριν να πω στα βιβλία που έχω στο γραφείο μου τα διηγήματα του Κάρβερ. Ο Ρέιμοντ Κάρβερ είναι για μένα μία από τις μεγαλύτερες λογοτεχνικές αποκαλύψεις. Όταν τον διάβασα για πρώτη φορά, ένιωσα κάτι που δεν περιγράφεται με λόγια, ένιωσα σα κάτι να μίλησε κατευθείαν στην ψυχή μου. Και συνεχίζει μετά από τόσα χρόνια, ενώ τα έχω διαβάσει διακόσιες φορές το καθένα και τα ξέρω απ' έξω, κάθε φορά, θα βρω κάτι που δεν είχα προσέξει την προηγούμενη και για μένα αυτό είναι ένα από τα ασφαλή κριτήρια της καλής λογοτεχνίας. Ενώ νομίζεις ότι έχεις εξαντλήσει το κείμενο κάθε φορά βλέπεις κάτι καινούριο μέσα.

Χρήστος Οικονόμου

Το καλό θα 'ρθει από τη θάλασσα – εκδόσεις Πόλις 2014

Κάτι θα γίνει, θα δεις – εκδόσεις Πόλις, 2010

Η γυναίκα στα κάγκελα – εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, 2003